

آب و مشاغل، نقطه تمرکز فعالیت های امسال روز جهانی آب و نگاهی به وضعیت ایران امروز در این رابطه به گزارش بخش آب سازمان ملل (UN WATER) در حال حاضر نزدیک به نیمی از کسانی که در جهان اشتغال دارند (یک و نیم میلیارد نفر) در بخش های مرتبط با آب کار می کنند و تقریباً همه مشاغل موجود در جهان، به آب وابسته است. روز جهانی آب در سال ۲۰۱۶ به این دلیل، بر موضوع آب و مشاغل (Water and Jobs) متمرکز شده است تا بتواند به بحث و بررسی این امر بپردازد که میزان آب کافی از نظر کمی و مناسب از نظر کیفی، تا چه میزان می تواند زندگی و معیشت کارگران و صاحبان مشاغل را تغییر دهد و به تبع آن اجتماع و اقتصاد را تحت الشعاع قرار دهد. همچنین با انتخاب این شعار، قرار است نیم نگاهی به این امر داشته باشیم که در کنار این واقعیت که میلیون ها نفر در بخش آب مشغول به کار هستند، متأسفانه بسیاری از آنها با حقوق اساسی کار (حقوق شغلی و اجتماعی) آشنا نیستند و در مورد آنها این حقوق رعایت نمی شود.

اما در کشور خودمان، در حال حاضر، وضعیت کمی، کیفی و مدیریتی منابع آب در کشور، دچار چالش های جدی است و روندهای فعلی، این چالش ها را تشدید نیز خواهد نمود. از منظر کمی، مدت هاست که از مرز پایداری منابع عبور کرده ایم. آب های زیرزمینی که بالغ بر ۵۵٪ نیاز آبی را در بخش های مختلف تامین می کنند، در بسیاری از نقاط کشور دچار افت و سقوط شدید سالانه شده اند. از منظر کیفی، روند شور شدن آب های سطحی و زیرزمینی و نیز تخلیه و نفوذ فاضلاب ها بویژه در بخش های صنعتی و کشاورزی، منابع آبی را از حیز انتفاع خارج می کنند. از منظر مدیریتی نیز هنوز اجماع، گفتمان و عزمی فراگیر برای رویارویی و غلبه بر این معضلات و چالش های تمام عیار به وجود نیامده است. فضای اجتماعی نیز چه در میان نخبگان و چه در میان عموم، بعضاً از نوع موج های زودگذر احساسی است و سرمایه اجتماعی پایدار هنوز شکل نگرفته است.

در چنین شرایط آبی، روز جهانی آب که امسال با شعار ((آب و مشاغل)) برگزار می شود، فرصتی است تا به ارتباط میان آب و مسائل شغلی و معیشتی، بپردازیم. در پنج پرداخت زیر، این امر به ترتیب در حوزه کشاورزی، اشتغال زایی، مشاوران و پیمانکاران عرصه آب، دستگاه های دولتی و در نهایت عرصه های میان رشته ای و جدید؛ مورد بررسی اجمالی قرار گرفته و متناسباً رویکردهایی پیشنهاد شده است.

۱- بخش کشاورزی، بزرگترین مصرف کننده آب است و نزدیک به ۱۷٪ از اشتغال کشور نیز در این بخش، متمرکز شده است. کلید نجات آب و بازگرداندن تعادل به منابع، در بخش کشاورزی است اما این امر در صورتی پایدار است که معیشت کشاورز و حقوق او در نظر گرفته شود. راهکارهای چکشی، بازتاب ها و بازخوردهای چکشی به همراه خواهد داشت. در آینده آبی این سرزمین، آن بخشی از کشاورزی که بتواند به صورت مکانیزه و با افزایش بهره وری نهاده ها از جمله و بویژه آب، ادامه یابد موجه است و امروز باید راه برای حرکت به این سو، در عمل تسهیل شده و مورد حمایت باشد. شایان ذکر است که روش های فعلی برای کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی، نظیر توسعه سیستم های آبیاری تحت فشار، علیرغم تبلیغات زیاد در سال های اخیر، عمدتاً نتوانسته است کمکی به منابع آبی داشته باشد و در عمل آب صرفه جویی شده، صرف توسعه سطح کشت شده و منابع آبی، بیش از قبل تحت تنش قرار گرفته اند و بر این اساس، سیاست های فعلی توسعه سیستم های آبیاری تحت فشار باید مورد بازبینی و ارزیابی قرار گیرد. فناوری های جدید از جمله فناوری هایی که میزان نیاز آبی را به صورت نقطه ای تعیین می کنند، توسعه کشت های گلخانه ای، تعامل و مشارکت دادن واقعی و هم سنگ، با جامعه کشاورزان، می تواند کلید نجات آب را در بخش کشاورزی، بچرخاند. در مقابل، طرح های شعاری نظیر حذف آب بها به بهانه حمایت از محصولات استراتژیک، تنها بر ابعاد مشکلات چه برای بخش کشاورزی و چه برای منابع آبی، می افزایند. حتی اگر فقط بخواهیم بر معیشت و زندگی کشاورز تمرکز کنیم، لازم است تا هوای منابع آبی را که زیرساخت ادامه حیات شغل آن هاست، بیشتر داشته باشیم.

۲- افزایش میزان بی کاری در سال های اخیر، موجب شده است تا سیاست های فوری اشتغال زایی به عنوان یکی از اولویت های اصلی دولت در سال ۹۵ اعلام شود. توجه به قید "پایدار" در اشتغال که مورد تصریح رییس جمهور در پیام نوروزی نیز بود، می تواند ارتباط این اولویت با بحث آب را مشخص کند. بدون در نظر گرفتن راهکارهایی برای لحاظ کمیت و کیفیت آب در اشتغال های هر منطقه، اشتغال پایدار امکان رویش نخواهد داشت و راه حل هایی که بدون این ملاحظات طراحی شود، خودشان مشکلات جدی حتی در حوزه اشتغال در سال های بعد ایجاد می کند. اتاق بازرگانی ایران، به درستی به این مهم پی برده و برنامه هایی را در این رابطه تعریف نموده است که لازم است مورد بهره برداری و حمایت جدی دولت نیز قرار گیرد. در همین رابطه باید به خاطر داشته باشیم که منابع حاصل از پسابرجام، در صورتی که بی توجه به پایداری کمی و کیفی منابع آبی، مورد استفاده و سرمایه گذاری از جمله در مسیر تولید و اشتغال زایی قرار گیرند، تنها

مشکل معیشت و اشتغال را به لایه ای عقب تر انداخته اند و در عمل این مشکلات را در آینده نه چندان دوری، تشدید نیز کرده اند.

۳- بدنه حرفه ای بخش خصوصی صنعت آب در کشور ما (در قالب مشاور و پیمانکار و ...) در دو- سه دهه اخیر در عرصه مباحث سازه ای، تنومند و فربه شده است و در جایگاه خود، خدمات و ارزش های جدی برای جامعه ایجاد کرده است. کوییدن یک سوبه این بدنه حرفه ای و انگ مافیایی به آن زدن، بیشتر نوعی مقاومت در آنها ایجاد کرده و زمینه اشتغال و معیشت آنها را نیز در معرض تهدید قرار می دهد و به تبع آن، واکنش ها و لابی های آنها چه بسا مسیر درست تغییر پارادایم از نگاه صرفا سازه ای به نگاه جامع (سازه ای و غیر سازه ای) را در مدیریت منابع آب، تحت الشعاع قرار دهد. آقای دکتر امیر ناظمی در بهمن ۹۴ در یادداشتی اصولی، به این امر پرداخته اند که چگونه می شود ضمن حفظ سرمایه تحصیلی، سازمانی، حرفه ای و اعتباری این بدنه بزرگ، از این سرمایه انباشته در مسیرهای جدید بهره برد. توجه به اشتغال بخش خصوصی بزرگ آب در پارادایم های جدید مدیریت منابع آب، جزء لازم برای مقبولیت و توسعه این پارادایم هاست.

۴- در ایران، سازمان ها و دستگاه های دولتی و شاغلان در این بخش، حجم وسیع و پرتعدادی دارد. در همه این دستگاه ها و سازمان ها، آب به صورت مستقیم برای مصارف روزمره و غیر مستقیم در قالب آب مجازی کالاهای مصرفی نظیر کاغذ، مورد استفاده است. بدین ترتیب، با اهمی و ویژه می شود، راهکارهای مشارکت دستگاه های دولتی و کارمندان و شاغلان در آنها را در صرفه جویی آب مستقیم و مجازی، طراحی و عملیاتی کرد. اگر چه حجم آب مصرفی در بخش مصارف شهری در مقایسه با بخش کشاورزی، در مقیاس کلان، بالا نیست اما از یک سو کیفیت خاص آب شهری و از دیگر سو فرهنگی که در نتیجه توجه غیرشعاری به صرفه جویی آب در دستگاه ها و سازمان های دولتی می تواند بوجود بیاید، شایان توجه است. گامی کوچک اما مهم و نمادین برای جامعه و افکار عمومی، در این بخش از مشاغل برای آب می تواند برداشته شود.

۵- معضلات و چالش های آبی، در کنار تهدیدها، فرصت هایی را نیز در حوزه اشتغال فراهم می آورند. به نظر می رسد آنچه موسوم به بحران آب است، نیازهایی جدید از نوع محصولی (نوآوری هایی در حوزه آب شرب، فاضلاب، آبیاری، پساب صنعتی و ...) و یا خدماتی و همچنین پژوهشی را ایجاد می کند و شغل های جدیدی برای پاسخ به این نیازها شکل می گیرد. اقدامات و حوزه های میان رشته ای و جدیدی برای پاسخ به این نیازها قابل تعریف است و اشتغالات حرفه ای جدیدی در این فضا می توانند رشد کنند. آب و جامعه، آب و سیاست، آب و اقتصاد، آب و هنر، آب و دیپلماسی، آب و فلسفه؛ از جمله این عرصه های میان رشته ای

هستند که در فضای جدید گشوده شده و توسعه خواهند یافت. آنچه مهم است، نیازمحوری این عرصه هاست و این که گرفتار رشد های حباب گونه و دستوری (مشابه آنچه در مورد رویکردها و پروژه های غیر سازه ای آب این روزها در فضای کشور و مدعیان غیرکارشناس هستیم) نشویم.

آب چه از منظر کمی، چه از بعد کیفی و چه از مقیاس مدیریتی، بر روی اشتغال و به تبع آن معیشت بسیاری از افراد جهان اثرگذار است. معیشت تقریبا همه ما به آب وابسته است و با توجه به اوضاع آب در جهان امروز، بیم ها و امیدهای جدی در این رابطه وجود دارد. این ها همه دست مایه ایست تا در قالب نقطه تمرکز امسال روز جهانی آب (آب و مشاغل) به آنها بیاندیشیم و راه آینده را بهتر بسازیم.

محمد جواد سمیعی

کارشناس امور اجتماعی آب- مدیرعامل مهندسین مشاور آب کاوان آبانگاه